

SURXONDARYO VILOYATI TUMAN ARXIVLARI VA ULARNING FAOLIYATINI O'RGANISH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Nasullayeva Shahnoza Muxtor qizi

E-mail; shahnozanasullayeva0@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Surxondaryo viloyati tuman davlat arxivlarining tashkil topishi, rivojlanish bosqichlari, asosiy faoliyat yo'nalishlari hamda tarixiy hujjatlarni saqlashdagi o'rni yoritilgan. Denov, Sherobod, Boysun, Uzun va Jarqo'rg'on tuman davlat arxivlari faoliyati misolida hududiy arxivlarning ilmiy-amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, mustaqillik yillarida arxiv sohasida amalga oshirilgan islohotlar va hujjatlarni raqamlashtirish jarayonlari haqida ko'plab ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: arxiv, hujjat, fond, saqlov birligi, Milliy arxiv fondi, Surxondaryo viloyati, tuman arxivlari, raqamlashtirish, tarixiy manbalar.

Abstract: This article discusses the district state archives of Surkhandarya region, their main areas of activity and their role in preserving historical documents. The scientific and practical significance of regional archives in the activities of the district state archives of Denov, Sherobod, Boysun, Uzun and Jarkurgan was analyzed. A lot of information is provided about the processes of archive production and document digitization.

Keywords: archive, document, fund, storage unit, National Archive Fund, Surkhandarya region, district archives, digitization, historical sources.

Аннотация: В данной статье рассматриваются районные государственные архивы Сурхандарьинской области, их основные направления деятельности и роль в сохранении исторических документов. Анализируется научно-практическое значение районных архивов в деятельности государственных архивов Денова, Шеробад, Бойсун, Узун и Джаркурганского районов. Представлена подробная информация о процессах архивного производства и оцифровки документов.

Ключевые слова: архив, документ, коллекция, хранилище, Национальный архивный фонд, Сурхандарьинская область, районные архивы, оцифровка, исторические источники.

Kirish. Arxivlar xalqning tarixiy xotirasini saqlovchi eng muhim muassasalardan biri hisoblanadi. Ularda davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, madaniyat, ta'lim, fan va jamiyat hayotining turli jabhalariga oid qimmatli hujjatlar saqlanadi. Tarixiy jarayonlarni chuqur o'rganish, ilmiy tadqiqotlar olib borish va fuqarolarning ijtimoiy-huquqiy manfaatlarini ta'minlashda arxiv hujjatlarining ahamiyati beqiyosdir¹

Surxondaryo viloyati O'zbekiston Respublikasining janubiy hududida joylashgan bo'lib, 1941-yil 6-martda tashkil etilgan. Viloyat tashkil etilishi bilan bir qatorda arxiv tizimini shakllantirish ishlari ham boshlangan. Bugungi kunda viloyatning barcha tumanlarida davlat arxivlari faoliyat yuritib, ular hudud tarixiga oid hujjatlarni yig'ish, saqlash, tartibga keltirish va ulardan foydalanishni tashkil etish bilan shug'ullanadi. Tuman davlat arxivlari Surxondaryo vohasining siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyotini o'rganishda muhim manba vazifasini bajaradi. Surxondaryo viloyatida arxiv ishi XX asrning birinchi yarmidan boshlab rivojlana boshladi. Dastlab viloyat va tuman miqyosidagi davlat muassasalari, korxonalar va tashkilotlar tomonidan yaratilgan hujjatlar maxsus fondlarda saqlangan bo'lsa, keyinchalik alohida davlat arxivlari tashkil etildi. Arxivlar faoliyati davomida minglab hujjatlar yig'ilib, ular Milliy arxiv fondining muhim qismini tashkil etdi. Ikkinchi jahon urushi yillarida arxivlar mavjud hujjatlarni saqlab qolish va ularni yo'qolib ketishdan himoya qilish vazifasini bajargan. Urushdan keyingi davrda esa yangi fondlar tashkil etilib, hujjatlar soni tobora ortib bordi. Ayniqsa, 1950–1980-yillarda qishloq xo'jaligi, sanoat, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlariga oid ko'plab hujjatlar arxiv fondlariga qabul qilindi.

Mustaqillik yillarida arxiv tizimini takomillashtirish, hujjatlarni ilmiy tavsiflash va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga

¹ O'zbekiston Respublikasining "Arxiv ishi to'g'risida"gi Qonuni, 15.06.2010-yildagi O'RQ-252-sonli (yangi tahriri).

oshirildi. Natijada arxivlarning moddiy-texnik bazasi mustahkamlandi va zamonaviy axborot texnologiyalari joriy etildi²

Asosiy qism. Surxondaryo viloyatidagi eng yirik arxiv muassasalaridan biri Denov tuman davlat arxividir. Arxiv 1934-yil 25-oktabrda tashkil etilgan bo‘lib, bugungi kunda viloyatdagi eng boy fondlarga ega arxivlardan biri hisoblanadi. Arxivda 615 ta fond va 97 274 ta saqlov birligi mavjud. Shundan 53 680 tasi boshqaruv hujjatlari, 43 284 tasi shaxsiy tarkib hujjatlari hamda 310 tasi shaxsiy kelib chiqish hujjatlaridan iboratdir. Bundan tashqari, 12 ta fond tarkibida 4 009 ta alohida qimmatli hujjatlar saqlanmoqda. Denov tuman davlat arxivi fondlarida XX asr boshlaridan to hozirgi davrgacha bo‘lgan hujjatlar mavjud. Ushbu hujjatlar tumanning siyosiy boshqaruvi, qishloq xo‘jaligi, ta’lim, madaniyat va iqtisodiy rivojlanish tarixini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. 2023-yilda arxiv uchun yangi zamonaviy bino foydalanishga topshirilib, hujjatlarni saqlash sharoitlari yanadayaxshilandi³

Sherobod tuman davlat arxivi Surxondaryo vohasining janubiy hududlari tarixini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. Arxiv fondlarida qishloq xo‘jaligi, irrigatsiya tizimi, mahalliy boshqaruv organlari, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalariga oid hujjatlar saqlanadi. Ayniqsa, XX asrning ikkinchi yarmida Sherobod cho‘llarini o‘zlashtirish, yangi yerlarni sug‘orish va qishloq xo‘jaligini rivojlantirish bilan bog‘liq hujjatlar tarixchilar uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Sherobod tuman arxivi fuqarolarning mehnat staji, ish haqi va boshqa ijtimoiy-huquqiy masalalarga oid murojaatlarini ko‘rib chiqishda ham muhim vazifani bajaradi. So‘nggi yillarda bu yerda hujjatlarni raqamlashtirish va elektron ma’lumotlar bazasini yaratish ishlari olib borilmoqda⁴

² O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Arxiv ishi va ish yuritish sohasidagi ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori

³ Surxondaryo viloyati arxiv ishi hududiy boshqarmasi to‘g‘risidagi Nizom.

⁴ Aliyeva M. “Surxondaryo viloyat davlat arxiv faoliyatida ayollarning o‘rni” - Tarix va uning o‘qitilish uslubi, 2026.

Boysun tumani o'zining qadimiy tarixi va boy madaniy merosi bilan ajralib turadi. Shu sababli Boysun tuman davlat arxivida saqlanayotgan hujjatlar nafaqat rasmiy boshqaruv faoliyatiga, balki hududning etnografiyasi va madaniy hayotiga oid ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi. Arxiv fondlarida mahalliy hokimiyat organlari, ta'lim va madaniyat muassasalari faoliyatiga oid hujjatlar mavjud. Boysun xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar va milliy an'analarini o'rganishda arxiv materiallari muhim manba hisoblanadi. Ayniqsa, Boysun madaniy merosining xalqaro miqyosda e'tirof etilishi ushbu arxiv hujjatlarining ilmiy ahamiyatini yanada oshirmoqda⁵

Uzun va Jarqo'rg'on tuman davlat arxivlari ham Surxondaryo viloyati tarixini o'rganishda muhim o'rin egallaydi. Ushbu arxivlarda sovet davri hamda mustaqillik yillariga oid minglab hujjatlar saqlanadi. Fondlarda qishloq xo'jaligi, qurilish, ta'lim, sog'liqni saqlash va mahalliy boshqaruv tizimiga oid ma'lumotlar jamlangan. Jarqo'rg'on tuman davlat arxivi fondlarida ayniqsa XX asrning ikkinchi yarmida tumanda amalga oshirilgan qurilish ishlari, irrigatsiya inshootlari va qishloq xo'jaligi taraqqiyotiga oid hujjatlar alohida ahamiyatga ega. Uzun tuman davlat arxivi esa tog'oldi hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tarixini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Arxivlarda raqamlashtirish ishlari

Mustaqillik yillarida Surxondaryo viloyati tuman arxivlarida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Hujjatlarni elektron shaklga o'tkazish, ma'lumotlar bazalarini yaratish va elektron xizmatlarni rivojlantirish arxiv faoliyatining muhim yo'nalishiga aylandi. 2024-yilda viloyat arxivlarida 13 037 saqlov birligi bo'yicha 1 million 520 mingdan ortiq elektron sug'urta nusxalari yaratildi. Bu esa tarixiy hujjatlarning uzoq muddat saqlanishini

5Eshboyev A. "Surxondaryo viloyati tuman davlat arxivlari faoliyati: muammo va istiqbollar" - O'zbekiston tarixi jurnali, 2026.

ta'minlash va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda⁶

Xulosa. Surxondaryo viloyati tuman davlat arxivlari hudud tarixini o'rganish va tarixiy merosni asrab-avaylashda muhim o'rin tutadi. Denov, Sherobod, Boysun, Uzun va Jarqo'rg'on tuman davlat arxivlarida saqlanayotgan hujjatlar viloyatning siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanish bosqichlarini yorituvchi muhim manbalardir. Mustaqillik yillarida arxiv sohasida amalga oshirilgan islohotlar, yangi binolarning qurilishi va hujjatlarni raqamlashtirish ishlari arxivlar faoliyatining samaradorligini oshirdi. Shu bois tuman arxivlarini o'rganish nafaqat tarixchilar va tadqiqotchilar, balki keng jamoatchilik uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Arxiv ishi to'g'risida"gi Qonuni, 15.06.2010-yildagi O'RQ-252-sonli (yangi tahriri).
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Arxiv ishi va ish yuritish sohasidagi ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi qarori
3. Surxondaryo viloyati arxiv ishi hududiy boshqarmasi to'g'risidagi Nizom.
4. Aliyeva M. "Surxondaryo viloyat davlat arxiv faoliyatida ayollarning o'rni" - Tarix va uning o'qitilish uslubi, 2026.
5. Eshboyev A. "Surxondaryo viloyati tuman davlat arxivlari faoliyati: muammo va istiqbollar" - O'zbekiston tarixi jurnali, 2026.
6. Rashidov O. O'zbekistonda arxiv ishi tarixi (O'quv qo'llanma). – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti, 2020.
7. Jumayev U. O'zbekistonda arxiv ishi tarixi va taraqqiyoti. – Toshkent, 2022.
8. O'zbekiston arxivlari portali – Surxondaryo viloyati arxiv ishi hududiy boshqarmasi va tuman arxivlari bo'limi. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali (Gov.uz) –

⁶ Rashidov O. O'zbekistonda arxiv ishi tarixi (O'quv qo'llanma). – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti, 2020.

9. O‘zbekiston milliy arxivlari hamda hududlar kesimida davlat arxivlari ma’lumotlari (Surxondaryo viloyati qismi).

10. “O‘zarxiv” agentligining rasmiy sayti – Hududiy va tuman davlat arxivlari, shaxsiy tarkib hujjatlari arxivlari ro‘yxati